

Шульга А.М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права і кримінології
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.3.7(477)

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ НАСЛІДКІВ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Злочини проти земельних ресурсів нині становлять загрозу не тільки самим земельним ресурсам, а й довіллю загалом та, відповідно, окремій людині та суспільству. Земельні ресурси являють собою незамінний для життя природний ресурс, який відновлюється протягом багатьох віків. У зв'язку з цим Основним законом держави передбачено, що земля є основним національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави [1]. Вона потребує належної охорони та збереження її якості. Одним з основних засобів правової охорони земельних ресурсів є кримінально-правові. Чинним Кримінальним кодексом України (далі – КК України) передбачено кілька норм, присвячених охороні земельних ресурсів від суспільно небезпечних посягань: ч. ч. 1, 2 ст. 197-1, ст. ст. 239, 239-1, 239-2, 254 КК України. Усі ці злочини мають матеріальний склад, що потребує обов'язкового встановлення суспільно небезпечних наслідків діяння. Встановлення сутності та характеру суспільно-небезпечних наслідків означених діянь є запорукою чіткого та вірного їх застосування на практиці, а також виведення з розряду «мертвих» норм.

Загальні питання кримінальної відповідальності за злочини проти земельних ресурсів розглядалися С.Б. Гавришем, Т.В. Корняковою, М.В. Кумановським, В.К. Матвійчуком, П.В. Мельником, І.І. Митрофановим, А.М. Мірошниченком, Т.К. Оверковською, О.С. Олійник, С.М. Ребенко, Н.Ю. Цвіркун, А.М. Шульгою тощо. Проблеми, пов'язані із визначенням суспільно небезпечних наслідків, встановлення їх сутності, а також впливу на кваліфікацію, існували з часів виникнення права та нерозв'язані у повному обсязі й на сьогоднішній день. Теоретичним підґрунтям вирішення цієї проблеми є праці П.П. Андрушка, М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, Я.М. Брайніна, Л.П. Брича, А.М. Белякової, С.Б. Гавриша, Н.Д. Дурманова, В.А. Кліменко, О.В. Кобзєвої, М.Й. Коржанського, В.І. Кофмана, В.М. Кудрявцева, Н.Ф. Кузнецової, Ю. І. Ляпунова, В.В. Мальцева, В.К. Матвійчука, П.С. Магишевського, А.С. Міхліна, М.І. Мельника, О.І. Мурзінова, В.О. Навроцького, Б.С. Никифорова, Б.Д. Овчиннікова, М.І. Панова, О.О. Піонтковського, В.С. Прохорова, В.В. Сташиса, Є.Л. Стрельцова, В.Я. Тація, Г.В. Тімейко, А.М. Трайніна, В.І. Тютюгіна, Т.В. Церетелі, С.Д. Шапченко, М.Д. Шаргородського, О.Ф. Шишова, В.П. Ємел'янова та ін.

Метою статті є дослідження юридичної сутності та характеру суспільно-небезпечних наслідків зло-

чинів проти земельних ресурсів, а завданням – вироблення теоретико-практичних пропозиції щодо вдосконалення кримінально-правової охорони земельних ресурсів.

Будь-яка форма поведінки людини завжди проявляється в об'єктивній дійсності та полягає у настанні певного результату. Якщо поведінка правомірна, то і результат суспільно корисний та позитивний. У разі неправомірної поведінки, а тим більше суспільно небезпечної – результат негативний та суспільно небезпечний. У науці кримінального права такі негативні зміни прийнято називати суспільно небезпечними наслідками, або ж злочинним результатом [2, с. 166].

Суспільно небезпечним наслідком як елементом складу злочину з матеріальним складом визнають суспільно шкідливі зміни, що завдані суспільно небезпечними (злочинними) діями суб'єкта, стосовно не будь-якого охоронюваного кримінальним законодавством об'єкта, а саме стосовно конкретного об'єкта посягання [3, с. 19]. Також у теорії кримінального права з приводу юридичної сутності суспільно небезпечних наслідків наголошується: «Найважливіша соціальна сутність – його суспільна небезпечність полягає у тому, що діяння посягає на суспільні відносини, охоронювані кримінальним законом, і викликає в них певні негативні зміни (шкоду, збиток) <...>, що і є наслідком злочину» [4, с. 123; 5, с. 195]. Існують й інші точки зору щодо розуміння сутності злочинних наслідків [6, с. 109]. Але при усіх поглядах на проблему визначення наслідків злочину вони усі зводяться до таких моментів: по-перше, злочинне діяння заподіює шкоду об'єкту кримінально-правової охорони і, по-друге, злочином є діяння, що спричиняє реальну шкоду такому об'єкту або створює реальну загрозу спричинення такої шкоди (делікт безпеки).

Дійсно, настання суспільно небезпечних наслідків перетворює будь-яке правопорушення на злочин. Характер, розмір і тяжкість їх водночас є критерієм соціальної оцінки вчиненого, що дає змогу проводити розмежування з правопорушеннями та виступає найважливішим критерієм криміналізації (декриміналізації) суспільно небезпечних посягань. Якщо говорити про злочини проти земельних ресурсів, то їх наслідки визначаються як результат злочинного діяння (дії чи бездіяльності), що проявляється у руйнуванні соціального, правового, економічного та екологічного в об'єкті правової охорони.

Особливу думку з цього приводу має С.Б. Гавриш. Зважаючи на своє розуміння об'єкта злочинів проти довкілля як екологічного блага, автор стверджує, що наслідки виступають не чим іншим, як матеріальним перетворенням об'єкта (блага), його пошкодженням чи руйнуванням, порушенням його функцій чи іншою негативною зміною, що є результатом протиправної поведінки особи [7, с. 256]. З такою позицією можна погодитися лише за невизнання об'єктом злочину суспільних відносин.

З нищівною критикою такої позиції виступає В.К. Матвійчук [8, с. 214–216]. Він вважає, що С.Б. Гавриш помилково робить висновок про те, що зміни у навколишньому природному середовищі і є зміною об'єкта, вказуючи, що зміни у навколишньому природному середовищі можуть бути і природного походження. Уся суперечка відбувається навколо різного розуміння сутності та структури об'єкта злочину. В.К. Матвійчук наполягає, що об'єкт злочину треба розглядати через суспільні відносини і тому до посягання на суспільні відносини об'єкта злочину не існує, а є лише правомірні відносини, які охороняються кримінальним правом. Тому він погоджується із загально визнаною думкою, що «зміни в предметах посягання, хоча б вони були ушкоджені чи зовсім знищені <...> мають значення лише доказу шкідливих змін в об'єкті» [8, с. 215].

Загалом підтримуючи цю дискусію, ми зупинимося на таких моментах. По-перше, доволі складним є застосування тієї чи іншої формули визначення об'єкта злочину (або через суспільні відносини, або через соціальні блага, цінності, або через сфери життєдіяльності, або через соціальну оболонку), адже кожний окремий злочин посягає або ж заподіює шкоду конкретному соціальному реальному явищу. По-друге, суспільно небезпечним діянням шкода заподіюється саме об'єкту кримінально-правової охорони. Але, як ми знаємо, існують злочини предметні та безпредметні. Відповідно, у разі вчинення перших (до яких належать злочини проти довкілля або злочини проти власності, у тому числі злочини проти земельних ресурсів) відбувається вплив саме на цей елемент складу злочину, через що спричиняється шкода об'єкту. По-третє, як, на нашу думку, С.Б. Гавриш не ототожнює об'єкт та предмет злочину [7, с. 257]. Розуміння об'єкта як суспільної цінності ніби спрощує підхід до розуміння послідовності: суспільно небезпечне діяння – вплив на предмет злочину – настання негативного результату, суспільно небезпечного наслідку – порушення об'єкта, його руйнування. На наш погляд, розуміння об'єкта злочину як суспільних відносин є догматичним та тим, що ґрунтується на марксистській теорії суспільних відносин.

Злочинні наслідки поділяються на наслідки у вигляді реальної спричинення шкоди або створення небезпеки заподіяння такої шкоди [4, с. 123–124; 9, с. 100–101]. Наслідок у вигляді створення загрози заподіяння шкоди – це реально наявний факт. Законодавець, враховуючи специфіку самого діяння, ступінь вірогідності спричинення шкоди, її характер,

обсяг і час настання можливого наслідку, вирішує питання про визначення наслідку як реального чи як потенційного – створення загрози заподіяння шкоди об'єкту кримінально-правової охорони. Важливою є реальність (потенційність) настання негативних змін в об'єкті кримінально-правової охорони. При цьому створення небезпеки, скажімо, у забрудненні або псуванні земель (ст. 239 КК України) належить до життя та здоров'я людини та довкілля загалом. Таким чином, можна побачити, що такий наслідок у злочинах проти земельних ресурсів характерний для додаткового безпосереднього об'єкта – життя, здоров'я людини або нормального стану довкілля.

Шкоду, що заподіюється злочинним посяганням на земельні ресурси, можна умовно поділити на три складових частини: екологічна шкода (шкода, що завдається різним екосистемам); особиста шкода (шкода життю та здоров'ю людей); економічна шкода (шкода землі як об'єкту права власності та господарювання). Екологічна шкода являє собою ті негативні біологічні зміни, що відбуваються у верхньому шарі ґрунту. Його природний якісний стан – умова безпечного існування як людини, так і різноманітних екологічних систем. Тому господарська та інша антропогенна діяльність, що пов'язана з використанням земельних ресурсів, має передбачати науково-обґрунтовані заходи щодо забезпечення охорони земель від негативного впливу [11, с. 138].

Екологічна шкода, що заподіюється незаконним заволодінням ґрунтовим покривом земель, як результат відповідної поведінки особи потребує певного обчислення. Обчислення екологічної шкоди дасть змогу визначити рівень матеріальних витрат на відновлення первинного стану ґрунтового покриву та запобігання виникненню більш небезпечних наслідків. Ця проблема в юридичній літературі практично не досліджена. Між тим, встановлення кількісних показників такої шкоди має не тільки велике теоретичне, а й практичне значення. В основу визначення відповідних показників має бути покладена оцінка екологічного стану земель. Така можливість законодавчо закріплена і може бути реалізована завдяки моніторингу земель – системі спостереження за станом земель із метою своєчасного виявлення змін, їх оцінки, відвернення та ліквідації наслідків негативних процесів. Моніторинг земель як складова частина державної системи моніторингу довкілля врегульований нормами Земельного кодексу України (далі – ЗК України).

Екологічна шкода присутня у всіх без винятку злочинах проти земельних ресурсів. І це зрозуміло, бо земельні ресурси виступають невід'ємним елементом цілісної системи довкілля – навколишнього природного середовища. Земельні ресурси страждають від забруднення, псування, різного виду ерозій, засмічення, знищення верхнього родючого шару земель сільськогосподарського призначення тощо. Відповідно, екологічна шкода для означеної групи злочинів є визначальною та пріоритетною під час її встановлення. Усі інші суспільно небезпечні наслідки є похідними від екологічної шкоди, що виступає

головним чинником суспільно небезпечних наслідків злочинів проти земельних ресурсів.

Особиста та економічна шкода як наслідок посягань на земельні ресурси є похідним результатом таких діянь. Особиста шкода – це заподіяння шкоди людині, її життю та здоров'ю. Економічна шкода може проявлятися у двох аспектах: 1) шкода земельним ресурсам, що виступають у ролі об'єкта права земельної власності; 2) шкода земельним ресурсам, що виступають об'єктом господарської діяльності.

Відповідно до конструкції статей, що входять до групи злочинів проти земельних ресурсів, кримінальна відповідальність пов'язується, зокрема, з такими наслідками злочинного діяння: ч. 1 ст. 197-1 – завданням значної шкоди її законному володільцю або власнику; ст. 239 – забрудненням або псуванням земель, створенням небезпеки для життя, здоров'я людей або довкілля, загибеллю людей, масовим захворюванням людей, іншими тяжкими наслідками; ст. 239-1 – створенням небезпеки для життя, здоров'я людей або довкілля, заподіянням матеріальної шкоди у великому розмірі, спричиненням загибелі людей, масовою загибеллю об'єктів тваринного чи рослинного світу, іншими тяжкими наслідками; ст. 239-2 – спричиненням тяжких наслідків; ст. 254 – спричиненням тривалого зниження або втратою їх родючості, виведенням земель із сільськогосподарського обороту, змиванням гумусного шару, порушенням структури ґрунту. Як можна побачити, під час характеристики суспільно небезпечних наслідків цієї групи злочинів необхідно визначити властивості та об'єм шкоди, що може бути заподіяна чи заподіюється безпосередньому, додатковому обов'язковому та додатковому факультативному об'єктам. При цьому така шкода є взаємопов'язаною та витікає одна з одної.

Треба зауважити, що така кількість понять, що позначають злочинні наслідки злочинів проти земельних ресурсів, не сприяє точному розумінню закону й однозначному його застосуванню на практиці. Водночас варто зазначити, що законодавець деякі наслідки у чинному КК України перевів в оціночні поняття порівняно з попереднім КК України. Вбачається, що це крок назад. Можна погодитися з пропозиціями, що лунають серед науковців про те, що такі наслідки, як істотна шкода, легко було б формалізувати у грошовому вимірі, що сприяло б однозначному розумінню цих наслідків на практиці [8, с. 218].

Суспільно небезпечні наслідки мають певний соціальний аспект, про що доречно зазначається в літературі [12, с. 300]. Він для злочинів проти земельних ресурсів зумовлений особливістю об'єкта як соціально значущою цінністю. Наслідки цих злочинів являють собою шкідливі (небезпечні) зміни у земельних правовідносинах, а також якісного стану земельних ресурсів, а відповідно, й довкілля загалом, що полягають у спричиненні землевласникам або законним землекористувачам та усім іншим особам особистої (фізичної) та (або) матеріальної шкоди. Правильно зазначав П.А. Фефелов: «Сутність злочину, його небезпеку для суспільства треба шу-

кати не лише в матеріальному збитку (об'єктивній шкоді), а й у соціальних витратах, що охороняються кримінальним правом» [13, с. 26–27].

Друга група наслідків злочинів проти земельних ресурсів – це наслідки особистого або фізичного характеру: створення реальної небезпеки та реальне спричинення шкоди життю та здоров'ю людини. До злочинів проти земельних ресурсів із такими наслідками можна віднести злочини, передбачені ст. ст. 239 та 239-1 КК України. У цих статтях наслідки цього характеру комбіновані. Це означає, що у відповідних нормах присутні як делікти небезпеки, так і настання реальної шкоди життю та здоров'ю людей, наприклад, спричинення тілесних ушкоджень різного ступеню тяжкості, смерть.

До наслідків особистого (фізичного) характеру належать масове захворювання людей (ч. 2 ст. 239 КК України) та загибель людей (ч. 2 ст. 239 та ч. 3 ст. 239-1 КК України). Щодо масового захворювання, то такий наслідок не підлягає обчисленню, він є оціночним. Чинним кримінальним законодавством, а також правозастовчою практикою не врегульоване питання визначення «масовості», як при заподіянні шкоди людям, так і знищення об'єктів тваринного та рослинного світу. Захворюваність визначається відношенням числа захворювань за певний відрізок часу до числа жителів певного району, міста в той самий період. Смертність – це число смертей від певного захворювання, яке визначено коефіцієнтом на 100 тис., 10 тис. і 1 000 осіб, що охоплені епідемічним спостереженням. Відповідно, масове захворювання людей – захворювання трьох і більше людей, причинно пов'язане зі вчиненням забруднення чи псування земель [14, с. 411]. Також для визначення масовості захворювання має значення вид хвороб. Такі хвороби мають бути прямо пов'язані із забрудненням або псуванням земель, наприклад, токсичні отруєння пестицидами тощо.

Наслідок у вигляді заподіяння смерті людині у злочинах проти земельних ресурсів законодавцем визначається як додатковий (похідний) наслідок. Характеристика цього наслідку наведена у Постанові Пленуму Верховного Суду України № 17 від 10 грудня 2004 р. (далі – ППВСУ № 17). У п. 6 ППВСУ № 17 зазначено: «Під загибеллю людей треба розуміти смерть хоча б однієї людини, що сталася внаслідок вчинення злочинів, відповідальність за які передбачена відповідними статтями КК України» [15]. При цьому обов'язковою є відсутність умислу винного на спричинення масового захворювання людей або їх загибелі. Інакше відповідальність настає за посягання на життя і здоров'я людини.

Особливим наслідком злочинів проти земельних ресурсів настання інших тяжких наслідків (ч. 2 ст. 239, ч. 3 ст. 239-1, ч. 3 ст. 239 КК України). Такий наслідок можна охарактеризувати як змішаний: у ньому поєднані екологічні наслідки та наслідки особистого (фізичного) характеру. Знову ж таки, згідно із п. 5 ППВСУ № 17, під тяжкими наслідками варто розуміти «загибель чи масове захворювання людей; істотне погіршення екологічної

обстановки в тому чи іншому регіоні (місцевості); зникнення, масові загибель чи тяжкі захворювання об'єктів тваринного і рослинного світу; неможливість відтворити протягом тривалого часу ті чи інші природні об'єкти або використовувати природні ресурси в певному регіоні; генетичне перетворення тих чи інших природних об'єктів; заподіяння матеріальної шкоди в особливо великих розмірах тощо. З'ясовуючи питання про те, чи є загибель або захворювання об'єктів тваринного світу масовими, суди, зокрема, мають досліджувати відомості про чисельність тварин, риби, інших організмів, що загинули чи захворіли, їх поширеність на території України або конкретної адміністративно-територіальної одиниці» [15].

Невдалою вбачається чинна редакція диспозиції ст. ст. 239, 239-1 та 239-2 КК України, а також ППВСУ № 17 у частині формулювання виду наслідку – «тяжкий наслідок». Так, поняттям «тяжкі наслідки» охоплюють загибель чи масове захворювання людей та масову загибель об'єктів тваринного і рослинного світу. Але такі наслідки закріплені як самостійні у ч. 2 ст. 239 та ч. 3 ст. 239-1 КК України. Тому логічним було б уніфікувати як законодавство, так і судову практику, застосувавши лише формулювання «тяжкі наслідки», яке включало б в себе і загибель людей, і їх масове захворювання, і масову загибель об'єктів тваринного чи рослинного світу.

Самостійні економічні наслідки злочинів проти земельних ресурсів – це «завдання значної шкоди законному володільцю або власнику (ч. 1 ст. 197-1 КК України)»; «заподіяння матеріальної шкоди у великому розмірі (ч. 2 ст. 239-1 КК України)». Ці наслідки мають матеріальний прояв і обчислюються у конкретних грошових одиницях. Під час обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної знищенням або пошкодженням природних ресурсів, потрібна також додержувати вимог тих нормативних актів, якими встановлено відповідні правила. Зокрема, з'ясовувати ті кількісні та якісні критерії (кількість, вага, розмір тощо), які, відповідно до наявних такс, при цьому враховуються.

Заподіяння матеріальної шкоди у злочинах проти земельних ресурсів визначається на підставі положень Методики визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу», затвердженої постановою КМУ від 25.07.2007 р. № 963 [16]. На додаток до її вимог застосовуються відповідні приписи Податкового кодексу України (далі – ПК України). Оскільки Методикою передбачено визначення лише площі пошкоджених злочином земель, на доповнення до порядку визначення шкоди пропонується враховувати рентні втрати і керуватись при цьому Порядком нормативної грошової оцінки с/г земель та Порядком нормативної грошової оцінки нс/г земель. З урахуванням законодавчих вимог щодо використання знятого гумусного горизонту ґрунту, на відміну від Методики, пропо-

нується піддавати грошовій оцінці його об'єм. Такий підхід дасть змогу більш чітко визначати матеріальний (економічний) розмір збитків, завданих під час посягання на земельні ресурси.

Таким чином, з урахуванням вищенаведеного можна зробити висновки та висловити пропозиції. По-перше, усі злочини, що входять до групи злочинів проти земельних ресурсів, є злочинами з матеріальним складом, тобто наслідковими злочинами. По-друге, сутність та характер суспільно небезпечних наслідків визначається важливістю об'єкта кримінально-правової охорони, яким є відносини у сфері охорони, раціонального використання та відтворення земельних ресурсів як основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави. По-третє, видами суспільно небезпечних наслідків є екологічна, особиста (фізична) та економічна шкода. Основним видом наслідку суспільно небезпечного посягання на земельні ресурси є екологічна шкода. По-четверте, задля оптимізації використання на практиці кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за злочинні посягання на земельні ресурси, важливим є встановлення та нормативне закріплення усіх видів суспільно небезпечних наслідків злочинів проти земельних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Митрофанов І.І. Загальна частина кримінального права України : [Навч. посіб.] / І.І. Митрофанов; Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. – Одеса : Фенікс, 2015. – 576 с.
3. Кузнецова Н.Ф. Значение преступных последствий для уголовной ответственности / Н.Ф. Кузнецова. – М. : Госюриздат, 1958. – 218 с.
4. Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.]; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-е вид., переробл. і доповн. – Х. : Право, 2010. – 456 с.
5. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В.О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 712 с.
6. Кримінальне право України. (Загальна частина): підручник / [А.М. Бабенко, Ю.А. Вапсва, В.К. Гришук та ін.]; за заг. ред. О.М. Бандурки; МВС України, ХНУВС. – Х. : Вид-во ХНУВС, 2011. – 378 с.
7. Гавриш С.Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні. Проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства / С.Б. Гавриш. – К.: Інститут Законодавства Верховної Ради України, 2002. – 636 с.
8. Матвійчук В.К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища: проблеми законодавства, теорії та практики : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08 / В.К. Матвійчук. – Київ, 2008. – 478 с.
9. Панов Н.И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность / Н.И. Панов. – Х. : Вища школа, 1982. – 106 с.
10. Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления / В.Н. Кудрявцев. – М. : Госюриздат, 1960. – 244 с.

11. Шульга А.М. Кримінально-правова охорона земель від забруднення або псування : [монографія] / А.М. Шульга. – Х.: НикаНова, 2013. – 256 с.

12. Харченко В.Б. Кримінально-правова охорона прав на об'єкти інтелектуальної власності в Україні (порівняний аналіз, тенденції, перспективи протидії) : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08 / В.Б. Харченко. – Харків, 2011. – 593 с.

13. Фелелов П.А. Общественная опасность преступного деяния и основание уголовной ответственности : Основные методологические проблемы / П.А. Фелелов ; отв. ред. М.И. Ковалев. – М. : Юрид. лит., 1972. – 151 с.

14. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тация, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. –

5-те вид., допов. – Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. – Х. : Право, 2013. – 1040 с.

15. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довілля : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. № 17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04>.

16. Методика визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2007 р. № 963 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/963-2007-п/page>.

Шульга А.М. ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ НАСЛІДКІВ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Стаття присвячена актуальним питанням встановлення суспільно небезпечних наслідків злочинів проти земельних ресурсів. Зважаючи на конституційне положення про важливість землі для людини, суспільства та держави, кримінальним законодавством передбачені норми, що забезпечують її кримінально-правову охорону від злочинних посягань. До злочинів проти земельних ресурсів належать: самовільне зайняття земельної ділянки (ч.ч. 1, 2 ст. 197 КК України), забруднення або псування земель (ст. 239 КК України), незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 239-1 КК України), незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах (ст. 239-2 КК України) та безгосподарське використання земель (ст. 254 КК України). Ці злочини належать до злочинів із матеріальним складом, що зобов'язує встановлення суспільно небезпечних наслідків. Суспільно небезпечні наслідки злочинів проти земельних ресурсів складаються з екологічної, особистої (фізичної) та економічної шкоди. Основною суспільно небезпечних наслідків злочинів проти земельних ресурсів є екологічна шкода, що зумовлюється природним походженням землі як основи всього на Землі. На підставі вищенаведеного зроблено висновки про необхідність конкретизації видів наслідків злочинів проти земельних ресурсів та запропоновано внести доповнення до чинного кримінального законодавства в частині визначеності суспільно небезпечних наслідків із метою чіткої реалізації означених кримінально-правових норм на практиці.

Ключові слова: злочини проти земельних ресурсів, кримінальна відповідальність, суспільно небезпечні наслідки, екологічна шкода, особиста (фізична) шкода, економічна шкода.

Шульга А.М. ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННО ОПАСНЫХ ПОСЛЕДСТВИЙ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ЗЕМЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ

Статья посвящена актуальным вопросам установления общественно опасных последствий преступлений против земельных ресурсов. Исходя из конституционного положения о важности земли для человека, общества и государства, уголовным законодательством предусмотрены нормы, обеспечивающие ее уголовно-правовую охрану от преступных посягательств. К преступлениям против земельных ресурсов относятся: самовольный захват земельного участка (ч.ч. 1, 2 ст. 197-1 УК Украины), загрязнение или порча земель (ст. 239 УК Украины), незаконное завладение почвенным покровом (поверхностным слоем) земель (ст. 239-1 УК Украины), незаконное завладение землями водного фонда в особо крупном размере (ст. 239-2 УК Украины), бесхозяйственное использование земель (ст. 254 УК Украины). Данные преступления относятся к преступлениям с материальным составом, что обязывает установление общественно опасных последствий. Общественно опасные последствия преступлений против земельных ресурсов состоят из экологического, личного (физического) и экономического вреда. Основой общественно опасных последствий преступлений против земельных ресурсов является экологический вред, что обуславливается природным происхождением земли как основы всего сущего на Земле. На основании вышеизложенного сделаны выводы о необходимости конкретизации видов последствий преступлений против земельных ресурсов и предложено внести соответствующие дополнения в действующее уголовное законодательство в части определенности общественно опасных последствий с целью четкой реализации названных уголовно-правовых норм на практике.

Ключевые слова: преступления против земельных ресурсов, уголовная ответственность, общественно опасные последствия, экологический вред, личный (физический) вред, экономический вред.

Shulga A.M. PROBLEMS OF DETERMINATION SOCIALLY DANGEROUS CONSEQUENCES IN CRIMES AGAINST LAND RESOURCES

The article is dedicated to the pressing questions of determination socially dangerous consequences of crimes against the land resources. Coming from constitutional position about importance of land for a human, society and state, a criminal code is envisage norms providing its criminally-legal protection from criminal encroachments. The crimes against land resources include: unauthorized seizure of the land plot (part 1, 2 of Article 197-1 of the Criminal Code of Ukraine), pollution or damage to lands (Article 239 of the Criminal Code of Ukraine), illegal seizure of soil (surface layer) Article 239-1 of the Criminal Code of Ukraine), illegal seizure of the lands of the water fund in a particularly large amount (Article 239-2 of the Criminal Code of Ukraine), mismanagement of land (Article 254 of the Criminal Code of Ukraine). These crimes relate to crimes with material composition, which obliges the establishment of socially dangerous consequences. The socially dangerous consequences of crimes against land resources consist of environmental, personal (physical) and economic harm.

The basis of socially dangerous consequences of crimes against land resources is environmental damage, which is caused by the natural origin of the earth, as the basis of everything on Earth. Ecological harm, first of all, is a violation of the integrity of the soil cover, deterioration of the natural properties of land resources, the entry into the fertile layers of hazardous substances for humans and other natural elements, materials, waste, etc.

Inherent, but secondary are the consequences in the form of personal (physical) and economic harm. In the event of a violation of the natural properties of land resources with inevitability, this affects a person – his life and health, violates the right of land ownership and land use rights.

In the first case, the life expectancy decreases, mortality increases, and the birth rate decreases, and the quality of life deteriorates. In the second case, if the qualitative and quantitative indicators of land resources deteriorate, they are withdrawn from the composition of highly productive lands, which leads to a decrease in agricultural indicators (yield reduction, deterioration in the quality of cultivated crops, etc.).

The existing law-enforcement practice operates with the notion of “death of people” and “grave consequences”. All other types of harm in criminal encroachments on land resources are of an evaluation nature. It is this factor that does not allow more active use of these articles of crimes against land resources in practice.

Based on the foregoing, conclusions were drawn on the need to specify the types of consequences of crimes against land resources. It is indicated that the type of socially dangerous consequences of crimes against land resources directly depends on the object of criminal-legal protection. Thus, in these crimes, the main direct object is relations in the sphere of protection, rational use and restoration of land resources, as well as the normal natural state of this element of nature.

Accordingly, the main type of socially dangerous consequences of criminal encroachment on land resources is environmental damage, and only then the life and health of people, relations of land ownership and land use rights. It is proposed to make appropriate additions to the current criminal legislation with regard to the certainty of socially dangerous consequences with a view to clear implementation of the above criminal law norms in practice.

Key words: crimes against land resources, criminal liability, socially dangerous consequences, environmental damage, personal (physical) harm, economic harm.